

PRINCIPI MORALNOSTI I PRINCIP SLOBODE

Apstrakt: *Sloboda kao autentični voljni proces, svojstven čoveku kao ljudskom umnom biću, omogućuje individui da postupa u skladu sa načelima moralnosti, budući da individua može da bira između dobra i zla (između dve mogućnosti) i da na taj način izađe iz sfere datosti na koju je ograničen ostali živi svet. Podsetimo se zaboravljenog Marxa i čuvenog teksta o suštinskoj razlici između sveta životinjskih vrsta i čoveka kao roda: „Životinja je neposredno jedinstvena sa svojom životnom delatnošću. Ona se od nje ne razlikuje. Ona je životna datost. Čovek čini samu svoju životnu delatnost predmetom svoga htenja i svoje svesti. On ima svesnu životnu delatnost. To nije određenost s kojom se on neposredno stapa. Svesna životna delatnost razlikuje čoveka neposredno od životinjske životne delatnosti. On je upravo samo na taj način generičko biće. Ili je samo svesno biće, tj. njegov vlastiti život mu je predmet upravo zato što je generičko biće. Samo zato je njegova delatnost slobodna delatnost...” (K. Marx, Otušeni rad, Rani radovi). Drugim rečima, dok životinjski svet živi samo životom svoje vrste i ne može da izabere ništa drugo, on je srastao sa vrstom kojoj pripada, čovek može da bira svet u kojem će živeti prevazilazeći na taj način prirodnu datost. Ovdje je sadržana bit antropološkog objašnjenja principa moralnosti, koji se bez sposobnosti čoveka da bude autentično slobodno biće ne bi mogao pojmiti.*

Ključne reči: *antropologija, sloboda, moralnost, autonomija, individualnost, autoritet.*

Namera ovog teksta je da obrazloži pristup objašnjenju odnosa između morala i slobode. U tom smislu polazim od Kantovog stava koji glasi: „...moralni zakoni što imaju vrijediti za svako umno biće uopće, imaju (se) izvesti iz općeg pojma umnog bića. I na taj se način sav moral, kojemu je za njegovu primjenu na ljude potrebna antropologija, mora najprije potpuno izložiti... u potpunoj svijesti, da je ako takve nemamo, uzaludno da se moralitet dužnosti tačno odredi za spekulativno prosuđivanje...” (I. Kant, 1953, 174-5). Na pitanje: da li postoji neki univerzalni princip iz kojeg se mogu izvesti principi moralnosti i sa njima povezati princip slobode, Kant odgovara da svako umno biće ima sposobnost da dela prema principima, ili volji, dakle, ima praktični um, iz kojeg proizlazi zapovest uma, koji vredi za svakoga. To je kategorički imperativ, ili „treba da“ (*Sollen*), po

kojemu um određuje volju, a volja ima sposobnost da odlučuje o izboru, što je povezano sa moralnom odgovornošću, jer je sloboda izbora i odgovornost – dakle, „Činiti dobro jeste dužnost“. To formuliše Kant u kategoričkom imperativu: „*Radi tako, da čovječanstvo kako u tvojoj osobi, tako i u osobi svakog drugog ujedno uzimaš kao svrhu, a nikad samo kao sredstvo*“ (1953, 192), odnosno: „*Radi samo prema onoj maksimi za koju ujedno možeš htjeti da postane općim zakonom*“ (183).

Ovaj stav Kangrga dopunjuje sledećim rečima: „Trebada“ je podvrgnuto kategoričkom imperativu koji mu *kao* umnom biću nalaže da deluje kao čovek, iz poštovanja moralnog zakona, koji je njegovo vlastito samoodređenje kao ličnosti (M. Kangrga, 1946, 30). Ali čovek nije dat po principu kakav „trebada“ bude, tj. umni ljudski, već „prihvatajući moralni princip on postaje uman“ – dakle, „umnost je etički postulat“, zaključuje Kangrga (*Isto*, 69). Iz antropološkog rasuđivanja proizlazi, nastavlja Kangrga, da je čovek „razumno delatno biće“ (jer moralni principi postuliraju i moralno ponašanje), tj. da bi bio čovek treba da razumno deluje, a delujući tako on postaje moralno biće.

A da li maksima da se čini dobro kao dužnost inherentna umnom biću, koje postupa po principima volje, a ova je *eo ipso* slobodna, znači da su i principi moralne dužnosti i princip slobode urođena svojstva čoveka kao umnog bića? Pogledajmo šta o tome bliže kaže Kant. On razlikuje dve vrste zakonitosti – kao nužnosti i kao dužnosti – i dve vrste kauzaliteta i kaže: „*Volja je neka vrsta kauzaliteta živih bića, ukoliko su umna*“ (kurziv moj). Dakle, činiti dobro je dužnost za umnog čoveka, što pretpostavlja, iako Kant to ne kaže eksplicitno, da čovek postaje umnim bićem, budući da to nije prirodno svojstvo, a što se može izvesti iz sledećeg teksta: „Sloboda bi bila ono svojstvo kauzaliteta, po kojem on (čovek) može (moj kurziv) djelovati nezavisno od tuđih uzora, koji bi ga određivali, kao što je prirodna nužnost svojstva kauzaliteta svih bezumnih bića, da ih utjecaj tuđih uzroka određuje na djelovanje“ (1953, 209). Drugim rečima, samo umna bića imaju volju, a „*autonomija volje* jeste svojstvo volje, po kojemu je ona sama sebi zakon“ (203). Jer „umno biće sudi da nešto može zato što je svesno da to treba da učini i tako saznaje u sebi slobodu“ (I. Kant, 1956, 37). Stoga je autonomije volje jedini princip svih moralnih zakona. Ako volja traži princip delovanja

negde drugde, a ne iz svojih maksima – na heteronomnom principu – tada delovanje ne proizilazi iz same volje nego iz „objekta“ koji diktiraju delovanje. Dakle, pojam slobode je, po Kantu, ključ za razrešenje autonomije volje (1953, 209).

Proizlazi da činiti drugo nego što jeste (kao dato) je svojstvo umnih bića da ostvare „treba da“ kao mogućnost. Zato Kangrga kaže: „Moguće je bitna pretpostavka etičkog“ (*Isto*, 40). Odnosno, sloboda nije „saznata nužnost“, jer bi se tada ostalo u domenu datosti i obesmislio „treba da“ kao mogućnost. Tu Kangrga hegelovski interpretira Kanta, jer smatra da mogućnost pretpostavlja negaciju datog i prevazilaženje (*Aufhebung*), a povezujući pitanje o slobodi sa delovanjem sledi Marxovu odredbu čoveka kao „bića *praxisa*“, budući da samo saznanje ne omogućuje da se izađe iz sfere nužnosti, što implicira i Kantov pojam „praktičnog uma“.

Kao što vidimo, Kant govori o kauzalitetu osobene vrste, jer sloboda iako nije svojstvo volje prema prirodnim zakonima, nije bez zakona, „jer bi nače slobodna volja bila neko čudovište“ (209). Ali moralnost vredni za nas kao umna bića, budući da svako umno biće koje ima volju mora posedovati i slobodu jer „volja samo pod idejom slobode može biti vlastita volja“ (211). Iz toga proizilazi „*Sollen*“ kao zakon po kome se moraju upravljati umna bića. Ovim je Kant postulirao autonomni moral, suprotno Ničeovom iskazu. „Ako nema boga sve je dozvoljeno“ jer se moralnost kao dužnost ne zasniva na nekom transcendentnom biću kao apsolutu, što je karakteristika heteronomnog morala.

Princip moralnosti i princip slobode izvode se iz antropološke prirode čoveka, koja nije urođeno predodređena da dela prema ostvarenju dobra jer može da dela i dobro i zlo), te čovek kao umno biće (ili bolje reći, ako je umno biće) mora da *izabere*, da zauzme stav, a to znači da bira između dve ili više mogućnosti, što je odlika slobode. Zato Kangrga konstatuje da se smisao moralnosti sastoji u prevazilaženju antropološke dualnosti ljudske prirode delovanjem po principima moralnosti, a to znači voljno/autonomno, po sopstvenim maksimama (68).

Iz Kantovog kategoričkog imperativa može se izvesti i moderno shvatanje da se principi moralnosti i slobode mogu definisati samo u odnosu prema „drugom“, čiji dignitet i integritet (čoveka kao umnog bića, odnosno, ličnosti) ne sme biti ugrožen praktikovanjem slobode neke osobe, jer bi takva sloboda bila čudovišna kako kaže Kant.

Kantovo shvatanje da moralno postupanje ne može da počiva na „tuđim principima“ može se dovesti u vezu sa savremenim shvatanjem da se moralnost ne može zasnivati ni na strahu od kazne niti na žudnji za nagradom, jer tada ima svoje korene u spoljašnjem autoritetu (Bog ili), a ne u sebi samom kao umnom biću, koje razlikuju od zla i postupa prema unutrašnjoj dužnosti da čini dobro, što se naziva *savest*. Dakle, autonomni moral proizlazi iz imanentnog svojstva čoveka da poštuje pravo na ljudsko dostojanstvo svakog čoveka i da svoju slobodu usaglašava sa pravom na slobodu drugih. Ali, takođe, podrazumevajući i odgovornost za moralno postupanje, jer se princip moralnosti izvodi iz samog pojma čoveka kao umnog i autonomnog bića, što ga razlikuje, kako bi to rekao Marx, kao rod od drugih vrsta i afirmiše princip *individualiteta* kao bitnog svojstva čoveka. Zaključak glasi: moral nije ni prirodna ni božanska kategorija, već osobeno ljudska.

U tom smislu John Stuart Mill povezuje slobodu sa pravom na individualnost (1988, 104), ali i sa moralnošću, jer „samo negovanje individualnosti stvara ili može da stvori dobro razvijena ljudska bića“ (95 – i ovde treba obratiti pažnju na izraz „može da stvori“, znači nije urođeno dato). Tu dolazimo na problem odnosa slobode prema autoritetu, što je po Millu suština oslobađanja individualnosti, koja se izražava u delovanju, ne prema zadatim propisima, već prema unutrašnjim silama sopstvene prirode. Budući da društvo nema pravo da prisili individue da se odrekne svoje individualnosti, društvo koje ne poštuje slobodu individue nije slobodno društvo. Međutim, Mill je svestan potrebe određene kontrole od strane društva i postavlja pitanje: kako uspostaviti odgovarajuću ravnotežu između individualne nezavisnosti i društvene kontrole. On naglašava da postoji granica za legitimno mešanje kolektivnog mišljenja u oblast individualne nezavisnosti, koja se odnosi na povredu tuđeg integriteta. Postojanje dominantne klase dovodi do toga da veliki deo moralnih načela određene zajednice potiče iz interesa te klase i iz osećanja klasne superiornosti, te ne može biti osnova univerzalnog morala (40). Mill se protivi i tiraniji tradicije i običaja i kaže: „Ko čini nešto samo zato što je to običaj, taj ne bira“ (90), a izbor ga čini živim ljudskim bićem. Pravo na individualnost i slobodu izbora čini antropološku osnovu moralnosti, budući da se moralno postupanje ne postiže spolja nametnutim zahtevima, već interiorizacijom moralnih načela, koja postaju unutrašnja savest, kao deo strukture ličnosti koja ima autonomnu volju.

Jean Paul Sartr je blizak gornjem shvatanju kada definiše ljudsku situaciju kao *slobodni izbor*, budući da čovek stvara sebe pomoću izbora svoje moralnosti, jer ne može drukčije već da izabere, moralnost, pošto pojedinac ne može da učini slobodu svojim ciljem a da ne učini to isto i za druge (J.P. Sartr, 1957, 50-52). Odnosno, kada se kaže da je čovek odgovoran, to ne znači samo za sopstvenu individualnost, već da je odgovoran za sve ljude (29). Drugim rečima, sloboda je i odgovornost, a to znači moralnost, budući da ništa ne može biti za nas što nije dobro i za druge.

A Isaija Berlin kaže da je borba za slobodu, borba da čovek sam sobom upravlja i njegova moralnost proističe iz unutrašnjeg osećanja slobodne odluke o pripadanju određenoj zajednici, a ne iz prisile podvrgavanja spoljašnjim normama. Kaže dalje Berlin: „Biće koje su drugi sprečili da bilo šta čini samostalno, nije moralni delatnik i ne može ni legalno ni moralno biti shvaćeno kao ljudsko biće“ (I. Berlin, 1969, 161).

Osećanje moralnosti je rezultat odrastanja individue, kao što je pokazao Jean Piaget u svojim istraživanjima logičkog i moralnog razvoja deteta, kada adolescent postaje svestan svoga odnosa prema drugom sa stanovišta svoje različitosti, ali i onoga što ga povezuje drugim individuama; odnosno, kada u procesu formiranja svoje ličnosti individua oformi sopstveni sistem vrednosti u kojem univerzalne vrednosti (kao što su: pravo na život, na individualnost i autonomiju, pravo na slobodu koja ne ugrožava integritet drugog, ali i solidarnost) postaju temelji moralnog prosuđivanja na osnovu razlikovanja dobra i zla, a ne na osnovu toga šta je dozvoljeno a šta nije, budući da ovo pretpostavlja spoljašnju silu koja određuje način ponašanja individue. Savest, međutim, označava da individua ima važne argumente na osnovu kojih procenjuje šta je moralni čin i postupa prema vlastitom uverenju u ispravnost moralnih principa.

Sloboda izbora, koja je osnova autonomnog morala i potvrđuje i izvire iz dostojanstva čoveka, budući da smo čovek koji ima samopouzdanje u svoj izbor i koji prepoznaje sebe kao umno ljudsko biće, može biti odgovoran i za druge i u svakom pojedincu gledati dostojnog čoveka (uvek kao cilj a ne kao sredstvo).

Ali ovde se mora staviti upitnik na Sartrov stav da je čovek „osuđen da bude slobodan“, ukoliko se misli na činjenicu da je čovek pomoću slobodnog čina transcendirao prirodno stanje i postao

stvaralac kulture kao njegove „druge prirode“. Ali to ne znači da se svaki pojedinac rađa kao slobodno biće, jer u individualnom činu rađanja pojedinac ne postaje spontano slobodna ličnost, budući da se proces očovečenja čoveka događa tek u procesu socijalizacije ako je ovaj povezan i sa individuacijom. Ali poznato je da postoji autoritarni tip socijalizacije, koji zahteva potpuno prilagođavanje (a ne akomodaciju) individue društvenim (često političkim) zahtevima, gušeći pojavu individualnosti. Tada je sloboda žrtvovana u korist nametnute dužnosti i pojedinci mogu biti u prilici da nikada ne izvrše samostalni izbor, te su podložni isključivo heteronomnoj moralnosti, za koju ne mogu da budu odgovorni kao ličnosti. Postoje brojni primeri „bekstva od slobode“ (E. Fromm, *Escape from Freedom*) sa ciljem da se oslobodi od odgovornosti i u tom smislu ne može se govoriti autonomnom moralnom biću.

Bertrand Russell upozorava da zajednica mora da reguliše posesivne impulse i da podstiče stvaralačke impulse koji proizlaze iz individualne ili grupne autonomije (B. Russel, 1974, 70). Ovo je važno upozorenje budući da posesivni individualizam radja sebičnost i dovodi do zloupotrebe slobode, iz čega ne može proizaći moralni čin. Ne uzevši u obzir razlikovanje individualizma i individualnosti, konzervativne teorije odbacuju slobodu i autonomiju u korist prilagođavanja individua društvenim normama, koje propisuje i kojima upravlja ovlašćeni autoritet. „Ni jedan čovek nije potpuno slobodan, ali ni jedan čovek nije potpun rob“ – piše Russell. On smatra da u stepenu u kojem čovek ima slobodu, njemu je potreban personalni moral da bi rukovodio njegovim postupcima i odnosima (82). Dakle, čovek nema samo potrebu da se povinuje prihvaćenim moralnim kodovima svoje zajednice, jer ako hoće da vodi moralni život mora naučiti da bude kritičan prema plemenskim običajima, i kada ljudi shvate da su izvesni propisi/zakoni loši, oni imaju pravo, ili čak dužnost, da ih primene (83). Russell govori o dualitetu između personalne i civilne moralnosti o čemu etika mora da vodi računa, jer bez civilne moralnosti zajednice bi iščezle, ali bez personalne moralnosti opstanak zajednice ne bi imao vrednost (84). Stoga je nužno da se personalna i civilna moralnost usaglašavaju, budući da se etika ne odnosi samo na dužnosti prema bližnjima, mada se one moraju uvažavati; praktikovanje javnih dužnosti nije sve što čini dobar život budući da postoji i potreba za privatnim usavršavanjem. Čovek je samo

delimično društveno biće, ali samo to; on ima i sopstvene misli, osećanja i impulse za koje takođe mora da postoji prostor. „Sfera individualne akcije ne treba da se shvata kao etički inferiornija od socijalnih dužnosti; naprotiv, neke od ljudskih aktivnosti su u većoj meri personalne nego socijalne“, piše Russell (85).

Za proučavanje moralnog čina važan je i odnos ciljeva i sredstava. Poznati jezuitski stav: „cilj opravdava sredstva“ proizvodio je u ljudskoj istoriji krajnje nemoralna ponašanja, kada se u ime „uzvišenog cilja“ smatralo ispravnim uništavati ljude u gasnim komorama, podvrgavati ih ubitačnoj fizičkoj i psihičkoj torturi u logorima Gulaga, maskirati pojedince samo zato što pripadaju drugim etničkim zajednicama u međuetničkim ratovima; ali mnogo pre ovih „modernih“ nehumanih sredstava u ime „humanih ciljeva“ nisu ništa manje doprneli tragičnim posledicama ni krstaški ratovi ili inkvizicija u ime „jedino ispravne moralnosti“. Svaki kodeks vrednosti ako se pretvori u ideologiju koja pretenduje na ekskluzivnost, guši osnovne elemente na kojima počiva i individualna i kolektivna moralnost, jer moralno je, prema kategoričkom imperativu, ono što je dobro za sve ljude, a ne ono što proizlazi iz interesa samo jednog dela društva.

Pitanje o odnosu *slobode* i *nužnosti* postavio je, kao što smo videli, već Kant. Svaki heteronomni moral počiva na principu apsolutnog determinizma: sve je unapred predodređeno, kao usud koji se ne može izbeći, te počiva na fatalističkoj filozofiji – bez obzira da li je krajnji determinator „istorija“ ili neka transcendentna sila (bog u hrišćanstvu, ili neizbežna tradicija predaka u paganskom svetu). Prema takvom uverenju čovek je predodređen i da čini zlo, budući da u religioznoj perspektivi samoj je božansko biće iznad zla, zato se nužno mora upravljati prema božanskim načelima, a pokajanjem za zla dela čovek se može pred bogom iskupiti za svoje grehe, ili u laičkoj verziji, budući da se pojedinac ne može odupreti iskušenjima zla, neophodno je da se pridržava zahteva države, koja ga može spasiti od potonuća u nemoral, jer država štiti „više interese“ društva. Dakle, i u jednom i u drugom slučaju individua je nemoćna da se sama odbrani od negativnih poriva i zato joj je potreban spoljašnji zaštitnik da bi postala moralno biće. „Slepa nužnost“ isključuje mogućnost izbora i individua je samo formalno slobodna – da saznajući nužnost postupa u skladu sa njom (sloboda kao „saznata nužnost“). Celokupno religiozno vaspitanje, ali ništa manje ni laičko autoritar-

no vaspitanje, temelje se na tom stavu, lišivši individuu autonomije, pa dakle i moralnosti kao imanentnog obeležja zrele ličnosti. U tom kontekstu dobija opravdanje i izreka „ako nema boga sve je dozvoljeno“, budući da je bog, kao apsolutno moralno biće, jedini izvor regulisanja moralnog postupanja. I tada se mogu razumeti tvrdnje da bez religije nema ni morala.

Moderna nauka je ozbiljno dovela u sumnju determinističku teoriju, ukazujući na ulogu kontingencije u istorijskom zbivanjima. A moderna psihologija (humanistička za razliku od biheviorističke) pružila je brojne dokaze o sposobnosti individue da vrše slobodan izbor ako im se pruži šansa u toku odrastanja da stanu na svoje noge i izbore svoju nezavisnost. Ova teza ne pretpostavlja saglasnost sa optimističkom teorijom J.J. Russeua o „dobrom pojedincu koga društvo kvari“, jer je ljudska priroda mnogo kompleksnija i pojedinac može da izabere i zlo ako mu to lično koristi. Ali ako slobodu shvatimo u granicama odnosa prema drugim individuuama, čiji integritet i dostojanstvo ne smeju biti povređeni našim delanjem, onda „slobodni izbor“ ima drugačije značenje od impulsivnog, iracionalnog delovanja, iz kojeg proističu nemoralni postupci. Može se prigovoriti da je ovde pojam slobode vrednosno obojen, ali to je i razumljivo, jer *sloboda je vrednost* i ne može biti tretirana kao neutralna kategorija.

Sloboda podrazumeva imaginaciju i stvaralački čin. To je put ljudskog oslobođenja od vlasti slepe nužnosti, a ne pokoravanje silama bilo prirodnih bilo ljudskih zakona. Svakako, ljudsko delanje se odvija u okvirima i prirodnih i ljudskih zakonitosti, ali čovek kao *biće slobode* može da usklađuje te zakonitosti sa svojim potrebama, stvarajući kulturu kao „simbolički univerzum“ koji mu omogućuje da transcendiru datu stvarnost i da je, kako kaže Peter Berger, „društveno konstruiše“. A jedna od bitnih ljudskih potreba je potreba za identitetom, koja se ostvaruje putem oslobađanja i razvijanja personalnih potencija, na osnovu čega individua postaje svesna sebe kao „ja“, ali u relaciji sa „drugim“. Individua se osposobljava da moralno deluje onda kada joj „drugi“ postane merilo ponašanja u tom smislu da se ne povredi kategorički imperativ, i kada u stvaralačkoj interpersonalnoj komunikaciji savlada niže nagone i oslobodi se impulsivnog delovanja.

Na taj način se moralnost i sloboda povezuju kao dve komplementarne dimenzije, specifične ljudskom (umnom) biću, koje ukazuje

na dvostruku prirodu čoveka kao socijalnog i personalnog bića. Moralitet predstavlja zahtev da se i „drugi“ shvati kao subjekt dostojan prava na slobodu koje se ne sme lišiti u ime bilo kakvog društvenog ili ličnog cilja; a sloboda pretpostavlja sposobnost da se individua formira kao ličnost sa vlastitim mišljenjem i uverenjem, stvorenim po sopstvenom izboru, ali u skladu sa načelima moralnosti. To je vrlo zahtevan zadatak, budući da pojedinac tek „treba da“ postane slobodno autonomno moralno biće jer se kao takav ne rađa, i zato mnogi odustaju da se uhvate u koštac sa sobom i društvenim okruženjem, podležući zahtevima autoriteta, koji ih oslobađa teškoća odgovornosti i mučnine koja proizlazi iz potiskivanja iracionalnih poriva. Po cenu toga, po rečima Isaije Berlina, da ne bude ni legalno ni moralno ljudska bića.

Literatura

- Kant I.: *Dvije rasprave*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1953.
Kant I.: *Kritika praktičnog uma*, Kultura, Zagreb, 1956.
Mill J. Stuart: *O slobodi*, Filip Višnjić, Beograd, 1988.
Sartre I. Paul, *Existentialism and Humanism*, Methuen & Co. London, 1957.
Russell B.: *Authority and the Individual*, Unwin Books, London, 1974.
Berlin I. *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press, Oxford, 1969.
Marx K.: „Otuđeni rad“, *Rani radovi*, Kultura, Zagreb, 1945.
Kangrga M.: *Etika i sloboda*, Naprijed, Zagreb, 1946.

Zagorka Golubović

FREEDOM AND THE PRINCIPLES OF MORALITY

Summary

Freedom as an authentic and willed process, characteristic of man as a human rational being, enables the individual to act in accordance with the principles of morality, since the individual can choose between good and evil (between two possibilities), and in this way to get out of the sphere of the given to which the rest of the

living world is limited. We should recall the forgotten Marx and his famous text on the essential difference between the animal world and humanity as a genus: “The animal is immediately united with its vital activity. It does not differ from it. It is *vital activity*. Man makes his own vital activity the subject of his will and consciousness. He has conscious vital activity. This is not a determination with which he merges immediately. Conscious vital activity distinguishes man directly from animal vital activity. It is exactly in this way alone that he is a generic being. Or a conscious being, i.e. his own life is a subject for him precisely because he is a generic being. It is only for this reason that his activity is free activity...” (K. Marx, “Alienation”, *Early Works*). In other words, while animals live just the life of their species and cannot choose anything else, since the choice has been made by the fact of their belonging to a species, man can choose the world in which to live, overcoming in this way the natural givens. Here lies the core of the anthropological explanation of the principle of morality, inconceivable without man’s ability to be an authentic free being.

Key words: anthropology, freedom, morality, autonomy, individuality, authority.